

22. Ковалик І.І. До упорядкування системи українських ономастичних термінів // Повідомлення Української ономастичної комісії. – К.: Наукова думка, 1976. – Вип. 14. – С. 20–27.

УДК 81'1.800:001

Корнєва Н.А.
(Миколаїв, Україна)

ФУНКЦІОНУВАННЯ ОЦІННИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ У ТЕКСТІ НАУКОВОЇ РЕЦЕНЗІЇ (на матеріалі німецької мови)

Стаття присвячена визначенню та аналізу мовних засобів оцінки й способів їх реалізації в текстах наукових рецензій німецькою мовою. Характеризуються також основні типи оцінної інформації.

Ключові слова: *науковий дискурс, наукова рецензія, оцінна семантика, лексико-синтаксичні засоби оцінки, прагматична інформація.*

Статья посвящена определению и анализу языковых средств оценки, способов их реализации в текстах немецких научных рецензий. Характеризуются также основные типы оценочной информации.

Ключевые слова: *научный дискурс, научная рецензия, оценочная семантика, лексико-синтаксические средства оценки, прагматическая информация.*

The article is devoted to the definition and the analysis of the language means of assessment, methods of their implementation in the texts of German scientific reviews. The characteristic of the main types of evaluative information is also presented.

Key words: *scientific discourse, scientific review, evaluative semantics, lexical and syntactic means of assessment, pragmatic information.*

Комунікація в сфері науки складається з комплексу завдань, до яких належить продукування, передача та критичне осмислення наукової інформації. Кожне з цих завдань характеризується своїми комунікативними функціями, серед яких основними є функція повідомлення та пояснення (інформативна), апелятивна функція та функції встановлення контакту й оцінювання (прагматична) [11:24].

Процеси створення, осмислення та обміну науковою інформацією представляють собою багатоаспектну діяльність в рамках наукового спілкування. Пропозиціональна складова тексту при цьому виконує роль інформативного базису та структурується й синтезується за допомогою лінгвістичних одиниць, що реалізують (формують) різні види прагматичної інформації у наукових текстах відповідно до їх жанрової спеціалізації. При цьому оцінка, як специфічна категорія, виконує роль рушійної й творчої сили, що здатна забезпечити повноцінну реалізацію та ефективне сприйняття наукових творів, адже ін-

формативний компонент тексту наукової рецензії, вбираючи в себе одночасно як пропозиційну, так і прагматичну складову, завжди позначений присутністю основної інтенції будь-якого критичного тексту – оцінки [13].

Наукова рецензія є особливим типом текстів наукової інформації, що забезпечує не тільки виконання основної – пізнавальної – функції, але й функції накопичення та повідомлення інформації, що є характерною для кожного наукового тексту, функції оцінки, зумовленої введенням нового та трактуванням проблеми в тексті рецензії, його інтерпретації та оцінці інформації, що передається, на тлі загального повідомлення змісту рецензованого видання.

Рецензія як тип наукового тексту досліджувалася науковцями насамперед з огляду на її семантико-композиційну організацію [8, 12; 4; 5], екстралінгвістичні аспекти функціонування [2] та лінгвостилістичні особливості, що зумовлюються реалізацією науково-термінологічної лексики при створенні наукових текстів [3;8]. Проте досі недостатньо уваги зверталось на вивчення особливостей вираження та функціонування оцінно-кваліфікаційного компонента лексико-синтаксичного складу тексту німецькомовної наукової рецензії. Отже, **актуальність** даного дослідження зумовлена необхідністю комплексного аналізу рецензії, яка є однією з форм реалізації наукового дискурсу усіх галузей науки, її лінгвостилістичного аналізу з огляду на ті комунікативно-прагматичні завдання, що вона виконує як текстотип наукового дискурсу. Одним з них є завдання визначення основних лексичних засобів оцінювання та способів їх реалізації в тексті наукової рецензії.

Новизна даного дослідження полягає у тому, що проблема оцінного лексичного інструментарію текстів наукових рецензій вивчалась переважно на матеріалі англійської та російської мов. У пропонованому дослідженні увага спрямована на визначення та аналіз мовних засобів оцінки й способів їх реалізації в текстах наукових рецензій німецькою мовою.

Предметом дослідження в статті є специфіка вираження оцінної семантики в тексті наукової рецензії, **об'єктом** виступає сукупність лексико-синтаксичних засобів оцінювання, притаманних текстам німецьких наукових рецензій. Тому **цілі й завдання** спрямовані на виділення основних оцінних лексико-синтаксичних клішеваних (сталих) одиниць та визначення способів їх реалізації у референційній основі текстів наукових рецензій.

Матеріал дослідження представлено науковими рецензіями гуманітарного циклу українською мовою з психології („Психологія і сіспільство”, „Соціальна психологія”), педагогіки („Педагогіка”), філології „Мовознавство”, „Лінгвістичні студії Донецького національного університету”, „Українське літературознавство”, „Вісник Львівського Університету”, „Стиль і текст”, „Вісник нац. ун-ту „Львівська політехніка”) за період з 1985 по 2008 рік.

Вивчення наукового стилю мовлення зводиться до виявлення лексико-синтаксичних особливостей створення текстів, що обслуговують сферу науки та освіти. При цьому виділяються три підстили: власне науковий, науково-популярний та науково-навчальний, котрі, в свою чергу, мають певного адресата та вбирають ті виражальні засоби (певні лексико-синтаксичні конструкції), що уможливають здійснення певних цілей та завдань при створенні текстів відповідних жанрових типів.

Лексичний склад наукової мови, котрий є чітко регламентованим та сформованим традицією наукового спілкування, що складалася впродовж віків, представлений трьома рівнями: термінологічний (регулює визначення понять та явищ, що досліджуються в певній науково-професійній сфері), загальнонауковий (літературно-книжна лексика, професіоналізми) та рівень, що охоплює мовні засоби загальноповсякденної літературної мови (слова, що набувають узагальненого значення).

У сфері наукового спілкування показовим є переважне використання клішованих (усталених) лексико-синтаксичних засобів вираження інформації в критичних текстах, в тому числі й – оцінній [7, 101-102]. Така тенденція сприяє появі стереотипних мовних формул, реалізація яких зумовлює усталеність, чіткість та логічність повідомлення, а від цього й – ефективність сприйняття наукової інформації.

Оцінні дії рецензента, як правило, реалізуються завдяки таким мовним засобам, що виражають кваліфікацію предмета дослідження в РТ, якості дослідної діяльності автора РТ та ситуації, в якій безпосередньо відбувається дослідження (їй властива галузева ознака, визначений історичний період реалізації та рівень складності й актуальності проблеми). До цих мовних засобів (оцінні слова та вирази) можна насамперед віднести кваліфікативні предикати (прикметники, дієприкметники та прислівники), що відображають „оцінку денотативної ситуації або її елементів мовцем відносно якісних та кількісних ознак” [1, 29]. В цю групу можуть входити й іменники, які в своїй основі вже мають оцінну сему та кваліфікують, як правило, статус автора РТ, рівень його наукової компетентності та ерудиції.

Численні екстралінгвістичні фактори, серед яких насамперед – мовленнєва ситуація (рецензування, зв'язок з певною предметною областю, належність рецензента до певної наукової спільноти, наявність певних традицій наукового письма, а також індивідуального стилю рецензента) зумовлюють лексико-семантичну структуру наукових рецензій, що виявляють себе у виборі різноманітних одиниць при лексичному наповненні даних текстів.

Представлене дослідження аналізує лише один тип оцінної інформації – денотативно-оцінна (експліцитна), яка присутня в текстах наукових рецензій, поряд з конотативно-оцінною та підтекстово-оцінною (імпліцитною). До денотативно-оцінної лексики належать такі одиниці, оцінний компонент значення яких наявний в семантичній структурі слова, поряд з іншими (дескриптивним, модальним тощо) та пов'язаний з різним сприйняттям оцінної інформації: стереотипним, емоційно-оцінним та інтелектуально-оцінним [6].

Інтелектуально-оцінна лексика представляється в рецензії за допомогою таких лексичних одиниць, що слугують для підкреслення істинності (*scharfsinnig; eigenständig*), значущості й корисності дослідження, проведеного автором РТ (*reichhaltig, ausführlich erörtert, ertragreich, gründlich; verdienstvoll, sehr nützlich, detailliert; federführend*), наприклад: *Der Schrifflinguistik hat er mit dieser verdienstvollen Arbeit zweifellos neue, richtungweisende Impulse gegeben* (ZPSK, Band 43, №6, 1990:836),

Рецензент також виділяє позитивні якості рецензованого тексту, вказуючи на доцільність вибору автором певного підходу до вивчення проблеми, напр.: *Bei der Bestimmung der semantischen Werte, die die einzelnen syntaktischen Funktionen annehmen können, greift Cuartero Otal punktuell auch in fruchtbarer Weise auf die internationale Diskussion zurück, etwa bei der Abgrenzung von agentiven und nicht-agentiven Subjekten* (PhiN, №24, 2005:100).

Якість рецензовного твору та відповідно науково-творча діяльність його автора визначається також за допомогою одиниць інтелектуально-оцінної лексики. Наприклад: *Es ist Verdienst des Autors, theoretische und praktische Fragen der Pädagogikusbildung für Lehrer aufgearbeitet und zusammenhängend dargestellt zu haben* (Pädagogik, Jahrgang 45, 1990:443).

Аналіз недовліків у РТ може бути представлений висловленнями з актуалізацією лексем – носіїв негативної оцінки, напр.: *Das Fehlen eines Sachindex stellt m.E. den einzigen größeren formalen Mangel der Arbeit dar, weil das Operieren mit mehreren teilsynonymen Schichten von Termini die gesamte Argumentation durchzieht und ihr ohne Register bisweilen nur schlecht zu folgen ist* (ZPSK, Band 43, №6, 1990:838).

Поряд із інтелектуально-оцінним лексичними одиницями у текстах німецьких наукових рецензій функціонують й такі, що слугують елементами виразності, суб'єктивного оцінювання, а тому й емоційності (*faszinierend, warmherzig, eindrucksvoll*). Необхідно також зазначити, що використання подібної лексики не є типовим явищем в практиці рецензування німецьких наукових текстів на відміну від українських, або, скажімо, російських. Емоційний відгук у рецензії може стосуватися безпосередньо характеристики змісту тексту, що підлягає рецензуванню, коли йдеться про важливе надбання в сфері науки, або навіть характеристика сучасного стану вирішення проблеми, що розглядається в рецензованому творі, наприклад: *Der Band 40 der Diskussionsreihe eine eindrucksvolle positive Bilanz pädagogischer Theorieentwicklung in der Deutschen Demokratischen Republik und orientiert zugleich auf wichtige ungelöste Fragen dieses Prozesses* (Pädagogik, Jahrgang 44, №3, 1989:256).

Оцінка за аспектами корисності та „успішності”/„вдалості” РТ можна продемонструвати наступним прикладом: *Dem Rezensenten ist bekannt, mit welcher Sorgfalt und wissenschaftlichen Akribie die Herausgeber gearbeitet haben; Ergänzungen, Erläuterungen, Fußnoten für das Verständnis der deutschen Leser sind hilfreich, aber Kürzungen der Originalausgabe, sei es auch „nur“ auf Kommentare bezogen, sind immer „ein empfindlich Ding“* (P, Jh.44, №3, 1989:255).

Усталеним засобом позитивної або негативної експліцитної оцінки виступають дієслова на позначення кваліфікаційних дій (*dem Autor hohe Anerkennung zollen, würdigen, qualifizieren*), дієслова або іменники, що позначають певні різновиди позитивно або негативно оцінюваних дій та їх результати (*das Verdienst; der Gewinn, der Mangel*), а також словосполучення з ними.

Функціонування лексичних засобів оцінки у текстах рецензій демонструє, що в своїй актуалізації в реченні-висловленні вони характеризуються різним ступенем аксіологічної інтенсивності. Семантика оцінки має виражений інтенсивний характер у висловленнях при входженні лексичної одиниці до складу рематичного компоненту висловлення, до його асертивної частини. Інший тип реалізації оцінного значення представляють висловлення з інформативною функцією до складу яких входять одиниці оцінної семантики як додаткова предикація. У цьому випадку оцінний компонент не належить до асертивної частини висловлення і його оцінне значення дещо знижується, „гаситься”. До лексико-синтаксичних засобів вираження інтенсивної оцінки передовсім належать оцінні висловлення, які можна назвати оцінними мовленнєвими актами.

Типовий випадок власне оцінних висловлень становлять речення, де засоби оцінки входять до логічного предикату, який згідно з порядком слів досліджуваних мов займає другу позицію після логічного суб'єкта, наприклад: *Für Leser in unserem Lande hat ein solches Buch seine besondere Bedeutung vor allem darin, daß es nicht nur interessant ist, ein Stück Kulturgeschichte eines anderen, noch dazu befreundeten Lande zu erfahren, sondern daß es für den eigenen Weg auch wichtig ist, ...* (P, Jh. 44, № 3, 1989:261).

Досить типовим для тексту німецької рецензії є випадок, коли оцінне словосполучення, що входить до рематичного компонента висловлення, з'являється перед тематичним компонентом, утворюючи емпатичну конструкцію: *Sinnvoll für diese Leserinnengruppe ist auch das umfangreiche Glossar der verwendeten Fachtermini; ...* (FQS, Vol.1, No.2, 2000); нім.: *Als großes Verdienst der vorliegenden Literaturgeschichte sei hervorgehoben die Berücksichtigung der „Dichtung aus der Bukowina“ im Kontext der Lyrik der fünfziger Jahre sowie der „rumäniendeutschen Lyrik“ der achtziger Jahre, vor allem auch deshalb, weil nicht nur die Namen der Großen, Paul Celan, Rose Ausländer beziehungsweise Herta Möller, Richard Wagner und Oskar Pastior, genannt werden, sondern auch weniger bekannte Autoren und Autorinnen ins Blickfeld rücken wie der bedeutende Literaturvermittler Alfred Margul-Sperber oder die achtzehnjährig im KZ umgekommene Lyrikerin Selma Meerbaum-Eisinger (237) oder der früh in die Bundesrepublik übersiedelte, dennoch von seinen Erfahrungen in Rumänien geprägte Lyriker Dieter Schlesak und die früh verstummte Lyrikerin Anemone Latzina (843f.). Warum allerdings die beachtenswertenswerte Erzählprosa von Herta Müller und Richard Wagner ignoriert wird, ist unverständlich* (SK, Jh.26, №2, 1995:379).

Для досліджуваних рецензій більш типовим є таке функціонування одиниць оцінної семантики (іменників, прикметників, прислівників, певною мірою дієслів), при якому створюються контексти, які „знижують” аксіологічне значення певного слова чи словосполучення, знижують його інтенсивність. До таких контекстів належать контексти, утворені актами повідомлення, в яких, зокрема, оцінна одиниця входить до складу референтної групи, особливо, якщо у синтаксичній структурі речення вона займає позицію другорядного члена речення, належного до периферії синтаксичної структури. Це також висловлення-повідомлення, де лексема оцінного значення входить до складу предиката, утворюючи словосполучення та вводячи додаткову інформацію оцінного-характеризуючого типу. Безперечно, це пов'язано з етикетним аспектом наукового дискурсу, який уникає застосування експресивних засобів вираження, доречних, наприклад, у публіцистичних текстах.

При аналізі лексичної складової текстів наукових рецензій виявлено групу слів, що реалізують конотативно-оцінну (слова з периферійною оцінною семою) інформацію та представляють характеристику предмету та об'єкту рецензування за такими параметрами:

а) творчі здібності та професіоналізм автора рецензованого тексту; доцільність вибору певних підходів у дослідженні: нім.: *jung, talentvoll, professionell, berufsmäßig*.

б) значимість, цінність, актуальність, новизна, цільність РТ; повнота вирішення поставлених завдань та відповідність очікуванням щодо тексту обраного типу: нім.: *groß, reichhaltig; ausfühlich, wichtig, auffällig, eindrucksvoll; positiv; scharfsinnig; ertragreich, eigenständig; neu, interessant; erstaunlich; zahlreich; verdienstvoll; profund; gründlich; nützlich; faszinierend; förderungswürdig; eigenständig; detailliert; federführend; überzeugend wirken; originelle Vorschläge; überraschend;*

в) чіткість, логічність, точність, сумлінність, послідовність викладу матеріалу, достовірність фактів, висновків, наприклад: *deutlich, ausgewogen*.

За допомогою одиниць даної лексичної групи оцінна інформація до тексту наукової рецензії вводиться імпліцитно, при цьому їх семантичні значення створюють конотації з тими параметрами оцінювання, що представляють функціонально-стилістичні, психолінгвістичні та хронологічні особливості наукового твору, що рецензується.

Підводячи висновки, зауважимо, що лексичний склад текстів німецьких наукових рецензій, зумовлений певною структурною організацією та прагматичною спрямованістю на оцінювання, представлений широким спектром власне оцінних одиниць (стереотипними, емоційно-оцінними та інтелектуально-оцінними), та тих, що реалізують імпліцитну оцінну інформацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аликаев Р. С. Язык науки в парадигме современной лингвистики / Р. С. Аликаев. – Нальчик : Издательский центр „Эль-Фа”, 1999. – 318 с.
2. Арутюнова Н. Д. Дискурс / Н. Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь. – М., 1990. – С. 136-137.
3. Арутюнова Н. Д. Национальное сознание, язык, стиль / Н. Д. Арутюнова // Лингвистика на исходе XX века : тез. докл. междунар. конф. – М., 1995. – Т. 1. – С. 99–103.
4. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл (логико-семантические проблемы) / Н. Д. Арутюнова. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 384 с. – (Серия „Лингвистическое наследие XX века”).
5. Арутюнова Н. Д. Стоки, проблемы и категории прагматики / Н. Д. Арутюнова, Е. В. Падучева // Новое в зарубежной лингвистике. – 1985. – Вып. 16. – С. 8–42.
6. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений. Оценка. Событие. Факт / Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 338 с.
7. Бабенко Л. Г. Филологический анализ текста. Основы теории, принципы и аспекты анализа: учебник [для студ. высш. учебн. завед.] / Л. Г. Бабенко. – М. : Академический проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2004. – 464 с.
8. Баженова Е. А. Научный текст как система субтекстов : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.02 “Русский язык” / Баженова Елена Александровна. ; Урал. гос. ун-т им. А.М. Горького. – Екатеринбург, 2001. – 42 с.
9. Баранов В. И. Литературно-художественная критика / В. И. Баранов, А. Г. Бочаров, Ю. И. Суворовцев. – М. : Высшая школа, 1982. – 207 с.
10. Голуб И. Б. Русский язык и культура речи : учеб. пособ. / И. Б. Голуб. – М. : Логос, 2002. – 432 с.
11. Гришечкина Г. Ю. Коммуникативный аспект научной рецензии / Г. Ю. Гришечкина // “Коммуникативные практики в образовании”: материалы круглого стола ; под ред. С. И. Дудника. – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2004. – С. 22–25.
12. Демьянков В. З. Интерпретация / [Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина] ; под общ. ред. Е. С. Кубряковой // Краткий словарь когнитивных терминов. – М. : Филологический факультет МГУ им. М. В. Ломоносова, 1996. – С. 31–33.

13. Ляшенко Т.С. Структурно-композиційні, лінгвостилістичні та прагматичні особливості тексту мистецтвознавчої рецензії (на матеріалі німецьких газет): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 „Германські мови” / Т.С. Ляшенко – Л., 2004. –19 с.

УДК 811.161.1:811.581

Кралевиц Н.В.
(Минск, Беларусь)

СПЕЦИФИКА ГРАДАЦИИ ПРИЗНАКА, ВЫРАЖЕННОГО АБСТРАКТНЫМ ИМЕНЕМ

(на материале русского, китайского и английского языков)

Стаття присвячена розгляду специфіки градації ознаки, вираженої абстрактним ім'ям. Здійснюється аналіз лексичного наповнення квантитативних конструкцій з абстрактними іменами на матеріалі трьох різноструктурних мов: російської, китайської та англійської.

Ключові слова: *квантитатив, абстрактне ім'я, кількість, градація, ознака.*

Статья посвящена рассмотрению специфики градации признака, выраженного абстрактным именем. Осуществляется анализ лексического наполнения квантитативных конструкций с абстрактными именами на материале трех разноструктурных языков: русского, китайского и английского.

Ключевые слова: *квантитатив, абстрактное имя, количество, градация, признак.*

The article is devoted to the grading of the feature expressed by the abstract name. The analysis of the lexical content of quantitative constructions with the abstract names on the material of the Russian, Chinese and English languages is carried out.

Keywords: *quantitative, abstract name, quantity, grading, feature.*

Количественная определенность в современной философии включает, с одной стороны, дискретное количество, а, с другой – недискретное. Первое определяется посредством счета, второе – посредством измерения. В мыслительной категории количества, соответственно, также выделяются два главных момента – число и величина [1], для выражения которых служат различные языковые средства: число описывается с помощью числительных, а величина – посредством других, лексических и грамматических средств.

Выбор языковых средств для выражения количества происходит в зависимости от объекта измерения. Объектом нашего внимания являются абстрактные имена и языковые средства, с помощью которых они «квантифицируются», соответственно.

Языковые способы, посредством которых происходит процесс квантификации абстрактных имен, частично становились объектом исследований Савельева Л.А. [2], Ху-